

UKRAINISZTIKA MAGYARORSZÁGON
ÉS A HATÁRON TÚLON

УКРАЇНІСТИКА В УГОРЩИНІ
ТА ПОЗА ЇЇ МЕЖАМИ

UKRAINISZTIKA MAGYARORSZÁGON ÉS A HATÁRON TÚLON

című nemzetközi tudományos fórum előadásainak anyagai

Матеріали міжнародного наукового форуму

«УКРАЇНІСТИКА В УГОРЩИНІ ТА ПОЗА ЇЇ МЕЖАМИ»

NYÍREGYHÁZI EGYETEM
KELET- ÉS KÖZÉP-EURÓPAI KUTATÓ KÖZPONT

НІРЕДЬГАЗЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ЦЕНТР СХІДНОЇ ТА ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЄВРОПИ

Szerkesztette:

Balla Evelina – Bárány Erzsébet – Gazdag Vilmos – Stefuca Viktória

**UKRAINISZTIKA MAGYARORSZÁGON ÉS A
HATÁRON TÚLON**

A 2018. október 11–12-én megrendezett nemzetközi tudományos fórum
előadásainak anyagai

Редактори:

Евеліна Балла – Єлизавета Барань – Вільмош Газдаг – Вікторія Штефуца

**«УКРАЇНІСТИКА В УГОРЩИНІ ТА ПОЗА ЇЇ
МЕЖАМИ»**

Матеріали міжнародного наукового форуму
11-12 жовтня 2018 року

Ужгород: РІК-У Kiadó
Nyíregyháza / Ниредьгаза
2019

Ukrainisztika Magyarországon és a határon túl címmel 2018. október 11–12-én
Nyíregyházi Egyetemen megrendezett nemzetközi tudományos fórum előadásainak
anyagai

Україністика в Угорщині та поза її межами. Матеріали міжнародного
наукового форуму 11-12 жовтня 2018 року, Ніредьгазький університет

Lektorálta:

Balla Evelina, a filológiai tudományok kandidátusa
Bárány Erzsébet, PhD
Csonka Tetyána, a filológiai tudományok kandidátusa
Gazdag Vilmos, PhD

Рецензенти:

Евеліна Балла, кандидат філологічних наук, доцент
Елизавета Барань, доктор філософії у філологічних науках, доцент
Вільмош Газдаг, доктор філософії у філологічних науках, доцент
Чонка Тетяна, кандидат філологічних наук, доцент

ISBN 978-617-7692-63-7

© A szerzők, 2019
© A szerkesztők, 2019
© Ужгород: PIK-У Kiadó

A kiadvány megjelenését a Kelet- És Közép-Európai Kutató Központ támogatta
Видання здійснено за сприяння Дослідницького центру Східної та Центральної Європи

TARTALOMJEGYZÉK

NYELVTUDOMÁNY / МОВОЗНАВСТВО

Áhi István: Népnyelvi glosszák a 19. századi kárpátaljai periodikában	11
Ірина Багмут: Зауваги до використання дієслівного виду в майбутньому часі.....	21
Вероніка Баньої: Відображення українсько-угорської мовної взаємодії в закарпатській мікротопонімії басейну річки Ужа.....	29
Елизавета Барань: З історії лінгвоукраїністики в Угорщині (діяльність Еміля Балецького та Шандора Моканя)	37
Gazdag Vilmos: Ukrán kölcsönszavak a kárpátaljai magyar nyelvhasználati színtereken	47
Zékány Krisztina: Magyar-szláv kapcsolatok a földrajzi nevek tükrében ungvári és környékbeli nevek alapján.....	55
Kiss Kálmán: XIX. századi orosz nyelvkönyveink egy sajátos csoportjáról.....	63
Юлія Макарець: До питання про національний критерій в унормуванні сучасної української літературної мови.....	71
Ольга Пискач: Угорські запозичення в обрядовій лексиці закарпатського говору.....	81
Іван Сабадош: Стан і перспективи дослідження ботанічної лексики української мови	87
Олеся Сулима: До питання категорійної семантики дієслова.....	97
Sebestyén Zsolt: A beregi, kenézi alapítású falvak névadásáról.....	105
Володимир Шевченко: Державна мова та її фахова термінологічна культура як генетичний ідентифікатор нації і держави.....	115
Вікторія Штефуца: Урядові назви в українсько-молдавських грамотах XIV-XV століття.....	123

IRODALOMTUDOMÁNY / ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Евеліна Балла: Новели Миколи Вінграновського «Наш батько» і «Скриня» в перекладі угорською мовою	135
---	-----

Валентина Барчан: Поетика психологізму новели «Загублені діти» Юрія Станинця	143
Вотьканич Мар'яна: Синтез мистецтв у ліриці Ірини Жиленко (збірка «Автопортрет у червоному»).....	151
Козак Марія: Мотив античності в поезії Святослава Гординського (цикл «Римські ямби»).....	157
Кордонець Олександр: Трагізм дитячої долі на війні у новелах «Діточа пригода» Василя Стефаника та «Двоє дітей» Богдана Лепкого	163
Оксана Талабірчук: Художня творчість Сергія Степи («... не є тепер, а лиш те, що було і буде»).....	171
Оксана Тиховська: Психологічний аспект образу Мавки в українській міфології	181

AZ UKRÁN NYELV ÉS IRODALOM OKTATÁSÁNAK MÓDSZERTANA / МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

ЄВА БОРИСОВА: Сучасний стан викладання української мови в закладах загальної середньої освіти з угорською мовою навчання на Закарпатті (практичний аспект).....	191
ТЕТЯНА ВАЙДИЧ: Нестандартні підходи до вивчення практичного курсу української мови у Закарпатському угорському інституті ім. Ференца Ракоці II.....	199
КАТЕРИНА ЛАВЕР: Навчально-методичне забезпечення викладання української мови в загальноосвітніх навчальних закладах з угорською мовою навчання	205
АНДРЕЯ ПЕВСЕ: Сучасний стан викладання української мови в школах Закарпаття з мовами національних меншин.....	213
ТЕТЯНА ЧОНКА: Практичні рекомендації щодо викладання синтаксису в загальноосвітніх школах	219
ТЕТЯНА ЧОНКА: Шляхи підвищення рівня знань літератури у сучасній школі: застосування компаративного методу навчання під час підготовки до ЗНО.....	227

СУЧАСНИЙ СТАН ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ШКОЛАХ ЗАКАРПАТТЯ З МОВАМИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

THE CURRENT STATE OF UKRAINIAN LANGUAGE TEACHING IN SCHOOLS WITH NATIONAL MINORITIES' LANGUAGES IN TRANSCARPATHTIA

АНДРЕЯ ПЕВСЕ
posze.andi78@gmail.com

Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II

Abstract: The present paper deals with the situation of learning the Ukrainian language by the Hungarian minority living in Transcarpathia. As Ukrainian language is the official state language in Ukraine, so it is natural, that the knowledge of this language is compulsory for all the citizens, when it is taught properly and the appropriate conditions are created for mastering the Ukrainian language. The paper deals with the lack of these conditions and also presents the results of a survey. The proper education planning would solve the problems of mastering the Ukrainian language in Transcarpathia and among the representatives of national minorities in Ukraine.

Keywords: Ukrainian, Transcarpathia, language

В Україні розпочалася широкомасштабна реформа, яка не може відбутися у конкретний день і конкретний час. Реформування – довготривалий процес із залученням численних учасників не тільки Міністерства освіти і науки України та закладів, що йому підпорядковані, а й учнів, учителів, адміністрації шкіл, батьків, місцевих громад, організацій, які тим чи іншим чином забезпечують якість та безперервність освітнього процесу¹.

Навчання української мови на Закарпатті має свою специфіку, особливо серед угорськомовного населення (кількість якого складає близько 35%). Мовленнєве українське середовище в сільській місцевості становить усього 8-10%, у міській – 50-60%. Це негативно позначається на процесі навчання української мови в угорськомовних школах.

У зв'язку з цим виникає необхідність розробити методику і зміст навчання української мови як державної з урахуванням структури вікової категорії населення, рідної мови та регіону, де вивчається українська мова (Хома 2002).

Сьогодні суспільство потребує вчителя, який є компетентним, вмотивованим, ІКТ-грамотним, здатним до професійної рефлексії, відкритим до змін та новацій нової української школи, готовим допомагати учням розвивати життєві уміння.

¹<http://yakistosviti.com.ua/uk/Nova-ukrayinska-shkola>

Саме від нас залежить чимало, в першу чергу – приклад у введенні будь-яких змін повинні продемонструвати працівники вищих навчальних закладів, щоб викликати інтерес у майбутніх педагогів, бажання наслідувати нове, прагнути його запроваджувати. Удосконалення педагогічної майстерності такого умотивованого вчителя, який має свободу творчості й розвивається професійно, здійснюється не тільки у процесі набуття ним практичного досвіду.

5 вересня 2017 року Верховна Рада України прийняла Закон про освіту (№3491-д). Стаття 7 закону передбачає, що мовою освітнього процесу в закладах освіти є державна мова².

Сьогодні в Закарпатській області функціонує 118 загальноосвітніх шкіл з навчанням мовами національних меншин. Найбільше серед них – угорськомовних.

Представники національних меншин мають право навчатися в окремих групах дитсадків та класах початкової школи, в яких, крім української, буде використовуватися в освітньому процесі мова відповідної меншини. Починаючи з 5 класу, весь освітній процес відбуватиметься українською мовою. Особам, які належать до корінних народів України, гарантується право на навчання в комунальних закладах освіти для здобуття дошкільної і загальної середньої освіти, поряд із державною мовою, мовою відповідного корінного народу. Це право реалізується шляхом створення відповідно до законодавства окремих класів (груп) з навчанням мовою відповідного корінного народу України поряд із державною мовою і не поширюється на класи (групи) з навчанням українською мовою³.

Гриневич зазначила, що залишається загрозлива тенденція: у деяких школах з викладанням мовами національних меншин не дають достатнього рівня володіння державною мовою (Вуєць Підвезяний 2018).

Основною причиною цієї проблеми насамперед вважаємо те, що угорська мова є мовою іншої мовної групи. Тобто дітям з угорських сімей важче вчити українську мову, ніж тим, для яких українська є рідною або ж чия мова є спорідненою з українською.

Подібна ситуація означає, що після закінчення шкіл з навчанням мовами меншин не всі випускники мають рівний доступ до вищої освіти в Україні. У 2018 році більше ніж 2/3 випускників шкіл Берегівського району Закарпаття, які вчать у школах з угорською мовою навчання, не склали тест з української мови і літератури. На нашу думку, результати є низькими насамперед тому, що вимоги з цих дисциплін для випускників шкіл національних меншин такі самі, як для учнів шкіл з українською мовою навчання, для яких українська мова є рідною і які всі предмети

² Закон України Про освіту, 2017, № 38-39, с. 7.

³ Закон України Про освіту, 2017, № 38-39, с. 7.

вивчали рідною мовою. У такому разі не дотримано принципу рівного доступу до ВНЗ, що гарантується новим Законом «Про вищу освіту»⁴).

Міністр освіти України Лілія Гриневич зазначила, що потрібно збільшувати кількість годин на викладання української мови, а також поступово для дітей старшого віку, які вже краще вивчили мову, впроваджувати частину предметів українською, через те, що: «Вони вдома говорять угорською, на вулиці угорською, потім в школі весь час угорською. У них фізично не вистачає годин на оволодіння українською мовою» (Павло Вуєць 2018).

Саме через це у законі «Про освіту» і прописана необхідність збільшити кількість годин української мови та викладання предметів українською в школах з мовами національних меншин.

Лілія Гриневич зазначає, що Венеційська комісія підтримує позицію України. МОН вже почало впроваджувати положення мовної статті. Так для першого класу вже збільшили кількість годин української мови практично вдвічі. Разом з тим, у школах з мовами нацменшин встановили обов'язкову 20% надбавку вчителям української мови. Але для цього більшість з них повинні пройти необхідні курси з підвищення кваліфікації (Вуєць 2018).

За словами Лілії Гриневич: "Нова школа буде плекати українську ідентичність" (Гриневич 2016:19).

На Закарпатті мешкають багато нацменшин: румуни, угорці, роми тощо. Мусимо констатувати ряд об'єктивних причин, через які діти нацменшин не зможуть засвоїти українську мову на належному рівні, який би забезпечив їм рівний доступ до вишів:

- у багатьох сім'ях в побуті розмовляють рідною мовою, тому діти чують українську тільки на заняттях з мови та літератури, адже батьки не володіють українською, бо в радянській школі вони вчили ще російську, а тому не можуть допомогти дітям;

- на Закарпатті чимала кількість населення працює за кордоном, батьки залишають дітей на бабусь і дідусів, основне завдання яких, аби дитина була сита та одягнена – навчання відходить на задній план;

- молодь нерідко вважає, що перспективи в Україні невеликі і, отримавши атестат, їде на заробітки за кордон.

Тому маємо складну ситуацію: дітям доволі складно опанувати українську мову за методикою її викладання як рідної, бо вона не рідна для них, вони б мали вивчати її як іноземну.

Закарпатське угорськомовне педагогічне товариство звернулося до Міносвіти, аби запровадити вивчення української мови за методикою

⁴ Проект Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 років. 2014. с. 11. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/1390288033/1414672797/>

іноземної. Але це не зустріло розуміння в українських чиновників. Розмови про зміну методики викладання української йдуть із 1991 року. У шкільній програмі суттєво нічого не змінилося.

Варто зазначити, що українська й угорська мови не є близькоспорідненими мовами. За типологічною класифікацією українська мова належить до групи флективних мов, а угорська – до аглютинативних (Кочерган 2001: 324); за генеалогічною класифікацією східнослов'янські мови (у тому числі й українська) належать до індоєвропейської мовної сім'ї, а угорська – до фінно-угорської групи уральських мов (Кочерган 2001: 69). Авторам навчальних програм цей факторвкрай необхідно було б урахувати: вивчати українську мову представникам близькоспоріднених мов набагато легше, ніж угорцям. Українська й угорська мови за своїм походженням різні, не схожі ні за лексичною, ні за фонетичною чи граматичною структурами, тому й викликає труднощі під час її вивчення в учнів-угорців. На це звертають увагу у своїй праці Степан Черничко і Єлизавета Барань: для поліпшення вивчення української мови у загальноосвітніх навчальних закладах з навчання мовами національних меншин потрібно вирішувати в системі мовної освіти, де мова навчання – рідна мова учнів, а державну мову викладають на високому рівні фахівці, спеціально підготовлені для такої роботи, маючи сучасні підручники, методичні посібники, робочі зошити, відповідне унаочнення, мультимедійні засоби тощо. Укладаючи підручники, посібники з української мови, потрібно враховувати, що угорська та українська мова генетично не споріднені, а більшість учнів угорської національності з українською мовою ознайомлюється лише в першому класі (Барань–Черничко 2013: 76).

Вивчення української мови в школах з угорською мовою навчання розпочинається з усного курсу, основними завданнями якого є: привчати школярів сприймати українську мову на слух, вловлювати її милозвучність; виробляти вміння і навички правильно вимовляти звуки, звукосполучення, слова; розвивати лексичний запас учнів; формувати навички складати найпростіші висловлювання на основі засвоєної лексики.

В. Новосьолова вважає, що сучасні підходи до навчання зумовлюють перегляд системи знань, спрямованих на формування лексичної компетентності учня. З огляду на врахування законів існування й функціонування слова в мовній свідомості людини й в комунікативному просторі, особливостей лексичної норми, учень повинен знати її й уміти виражати свої думки (Новосьолова 2014: 12). Лексична компетентність учня полягає в оволодінні лексичними засобами мови й умінні користуватися ними. Вона передусім передбачає багатий словниковий запас; правильне вживання слова відповідно до поняття, що це слово виражає; урахує можливості лексичної сполучуваності слів. Вибір і використання лексичних елементів залежить від сфери й ситуації, у яких відбувається комунікативний процес (Новосьолова 2014: 12). Але

лексична компетентність учнів, які проживають в угорськомовному середовищі, значно відрізняється від учнів, для яких українська мова є рідною, а навчальна програма – однакова.

Для того, щоб учні загальноосвітніх навчальних закладів з мовами національних меншин, у нашому випадку – з угорською мовою навчання, оволоділи певним рівнем знань з української мови, і ця система навчання була результативною, потрібно знайти нові методи, нові підходи, зокрема, проведення тренінгів, вебінарів для педагогів цих закладів з мультилінгвального (багатомовного) навчання із залученням міжнародних експертів, використовуючи досвід країн Європейського Союзу.

Ми завжди намагаємося мотивувати учнів, наголошуючи, що державною мовою повинен володіти кожен, аби спілкуватися із продавцем у магазині, орієнтуватися у місті і, зрештою, безперешкодно купити квиток додому.

Вчити українську мову нелегко, особливо для тих, хто не володіє іншою слов'янською мовою. Нарешті визнано, що українську мову не можуть вивчати за однаковою методикою учні-українці та учні шкіл національних меншин. Недоцільно ставити єдині вимоги до учнів шкіл з українською мовою навчання та мовою національних меншин.

Ми не можемо зупинитися на досягнутому, шукаємо нові шляхи, методи, форми і засоби для розвитку мовної компетентності з української мови, йдемо вперед, беручи до свого багажу найкращі напрацювання попередніх поколінь вітчизняних педагогів і закордонних колег і сучасності.

ЛІТЕРАТУРА

- Гриневич Л. та ін. Нова українська школа: Концептуальні засади реформування середньої школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
- Закон України Про освіту, 2017, № 38-39, ст.380.
- Кочерган М.П., 2001. Вступ до мовознавства. Київ: Видавничий центр "Академія".
- Новосьолова В. Особливості роботи з формування лексичної компетентності учнів основної школи на уроках української мови [Текст] / В. Новосьолова // Українська мова і література в школі. – 2014. – №7(117). – 64 с. – С. 12–19.
- Вуєць Павло, Підвезяний Микола, Лілія Гриневич: Отримавши освіту в ПТУ, можна заробляти більше, ніж після вишу <https://glavcom.ua/interviews/liliya-grinevich-otrimavshi-osvitu-v-ptu-mozhna-zarobiti-bilshe-nizh-pislya-vishu-515425.html> 2018 — [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://glavcom.ua/interviews/liliya-grinevich-otrimavshi-osvitu-v-ptu-mozhna-zarobiti-bilshe-nizh-pislya-vishu-515425.html>
- Проект Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 років. 2014 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/1390288033/1414672797/>

- Барань Є., Черничко С., 2013. Вивчення української мови у школах з угорською мовою навчання. Теорія і практика викладання української мови як іноземної. 2013. Випуск 8. Львів. 72–78.
- Хома О.М., 2002. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до навчання державної мови у школах з угорською мовою навчання. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. Київ.